

Szőcs Andor: Aktív Fiatalok a munkaerőpiacon

BEVEZETÉS

A társadalmi mobilitás témájáról gondolkodva legalább két fontos dimenzió vizsgálata szükséges: a képzés és a munkaerőpiac. Azért, mert érezhetően e két terület ment át a legnagyobb változáson az elmúlt száz évben (RÓBERT 2000), ahogyan erről a mobilitáskutatások három generációjának kutatói, kutatási eredményei is számot adnak (SOROKIN 1927, LIPSET–ZETTERBERG 1998, BLAU–DUNCAN 1978, TREIMAN 1977, ERIKSON, GOLDTHORPE ÉS PORTOCARERO 1982). Kirajzolódik előttünk az is, hogyan alakul át a mobilitáskutatások módszertana, miképp jutunk el a kezdetbeli, csupán az apa iskolai végzettségével foglalkozó vizsgálatoktól a napjainkban gyakran használatos többdimenziós vizsgálatokig (ANDORKA 1982, FERGE 1980, Kolosi 1982, Róbert 1986).

A mobilitáskutatások egyik területe a foglalkozási mobilitás, amelynek kiindulási pontja az egyén társadalmi osztályokon belül elfoglalt helye, társadalmi státuszváltozásának kutatása. Róbert Péter, a társadalmi rétegződés - és mobilitás hazai kutatója találóan, a mobilitás egyik „csatornájának” nevezi (1980), sugallva, hogy az egyén életében a foglalkozási mobilitással egyidejűleg egyéb változások is megvalósulnak másik csatornákon. Az említett kutatási területen belül találkozzunk a nemzedéken belüli – ún. intragenerációs – mobilitás témájával, amely az egyén saját életútján belül bekövetkezett társadalmi (státusz) változásait vizsgálja, keresve az okokat arra, hogyan alakul át az egyén élete, ha gazdasági, kulturális és társadalmi tőkéhez jórészt saját, folyamatosan változó életútja során jut hozzá.

A nemzedéken belüli mobilitás egyik lehetséges mérőeszköze lehet, ha egyének életének egy meghatározó időszakáról, például az egyetemisták felsőoktatásban töltött (leggyakoribb esetben) három-öt évének a munka világában szerzett tapasztalatairól nyerünk információkat. Ez azért lehet fontos, mert előrevetíti későbbi munkaerőpiaci viselkedésüket, elhelyezkedési terveiket, munkához való hozzáállásukat.

Tanulmányunk első részét a téma elméleti hátterébe való betekintés és a nemzetközi tapasztalatok együttese adja,¹³² a második részben az *Aktív Fiatalok Magyarországon 2011/2012*, és *Aktív Fiatalok Magyarországon 2013*¹³³ kutatások nappali tagozatos felsőoktatásban tanuló hallgatók tanulás melletti munkavégzésére vonatkozó kvantitatív adatait elemezzük, szem előtt tartva a vonatkozó nemzetközi szakirodalmat és kutatási eredményeket.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy elméleti keretünk és adataink kizárólag nappali tagozatos egyetemi hallgatók tanulás melletti munkavégzésére vonatkoznak, ezen belül különbséget teszünk a rendszeres munkavégzés (szorgalmi időben, legalább hetente, kivéve az iskolaszüneteket) és az alkalmi munkavégzés (kizárólag iskolai szünetekben, illetve kisebb gyakorisággal, mint hetente) között.

EGYETEMI TANULMÁNYOK MELLETTI MUNKAVÉGZÉS OKAI

Ahogy a legtöbb emberi erőfeszítés, a tanulás melletti munka is humántőke-beruházásnak minősül, ebben a folyamatban azonban a család kulturális tőkéjének is döntő szerepe van (METCALF 2001, PUSZTAI 2009), gondoljunk csak a tanulmányi eredményességre ható családi háttérre, például a magas iskolázottság, a családi könyvtár, a kialakult kulturális szokások hatására. További kiemelt hatása van ebben a folyamatban az iskolának és a kortárscsoportnak (COLEMAN 1998, LANNERT 2004, PUSZTAI 2009), illetve a munkahelynek, mint tanuló szervezetnek (STUART 1997, STOCKER 2004, Sz. TÓTH 2006).¹³⁴ Az alábbiakban vázaltszerűen mutatjuk be a nemzetközi kutatások meglátásait a hallgatói munkavégzés okaira nézve:

- pénzügyi szükségszerűség létfenntartás okán – többletbevételre van szükség ahhoz, hogy az alapvető szükségleteket fedezni tudják,
- pénzt kell szerezni az egyéb kiadásokhoz,
- munkatapasztalatot kell szerezni,
- ne kelljen diákhittel felvenni,
- csökkenteni tudják az egyéb pénzügyi kölcsönöket (pl. kéregetést),
- pénzügyi támogatást szerezzenek, amit egyes hallgatók a családjuktól kapnak meg (CURTIS–SHANI 2002).

132. A nemzetközi elméleti és gyakorlati hátteret több longitudinális kutatás adatai és azok adatainak elemzése adja. Az elméleti részben hivatkozott kutatások 1998–2001 között valósultak meg Anglia és Skócia nagy egyetemsein, meglátásunk szerint hazánkban éppen aktuális a nyugat akkori esete.

133. A kutatások módszertanáról részletesen lásd: RÓNA–SZABÓ A. 2014 és SZABÓ A. 2014 jelen kötetben.

134. Stuart (1997) és Stocker (2004) nyomán a szervezeti tanulás egy olyan folyamat, amely hozzásegíti a munkahelyi szervezetet ahhoz, hogy a korábbi tapasztalatai által új tudást hozzon létre. A munkahelyi tanulás Sz. Tóth (2006) három típusba sorolja: közvetlen munkához kapcsolódó, munkával összefüggő és munka irányultságú tanulást különböztet meg.

Smith és Taylor (1999) amellett, hogy a felsőoktatásban tanuló hallgatók helyzetének átalakulásáról számolnak be, egy jelentős kontrasztpontot emelnek ki:

„...nagyszámú diáknak kell dolgoznia szorgalmi időszakban nappali tagozaton történő tanulmányai alatt. A dolgozó hallgatók részmunkaidős bevétele többé már nem kiegészítő jövedelemforrásként értelmezendő, és elengedhetetlen, mert számos hallgató nem tudná befejezni tanulmányait anélkül.” (SMITH–TAYLOR 1999, 36.)

Több kutató amellett áll ki határozottan, hogy a pénzügyi szükséglet a legalapvetőbb ok a diákmunkát vállalók között (CURTIS–WILLIAMS 2002, BARKE 2000). A megkérdezettek – egyéb ok gyanánt – azzal igazolták a bevétel szükségességét, hogy tudják finanszírozni szórakozásukat, a ruházkodási és buliba járási költségeiket, ismét mások munkatapasztalat szerzést jelölték meg munkavállalási okként.

Smith és Taylor (1999) a diákok munkatapasztalat-szerzési vágya alapján megállapítja, hogy azzal korporált tudást és képességeket szereznek meg, a munkahelyi légkör tapasztalatának igénye pedig fontosabb, azaz a pénzügyi szükségletből fakadó munkavállalás meglátásuk szerint többségében másodlagos. Curtis és Williams (2002) is meglepődött, hogy kutatásukban a hallgatók jelentős része (a kérdezettek 45 százaléka) munkatapasztalat szerzés miatt dolgozik tanulmányai mellett. A kérdezettek csupán 24 százaléka jelezte, hogy szociális okok miatt kell dolgoznia. Ez azt sugallja, hogy esetükben a munkavállalóvá válás folyamata és annak természete a fontos, hiszen a munka *“segít az elméleti tudást gyakorlatba helyezni”* (CURTIS–WILLIAMS 2002, 8).

Hunt (2002) azt találta, hogy a szorgalmi időszakban folytatott munka néhány diák számára adósság elkerülő alternatívát jelent, sokan azért dolgoznak, hogy felhalmozott kölcsönüket (diákhitel) már most, tanulmányaik alatt csökkentsék, vagy elkerüljék a diákhitel felvételét.¹³⁵ Azt is felismerte, hogy azok a diákok, akik tanulás mellett dolgoznak, kisebb mértékben (50 százalék) igénylik a szülők pénzügyi támogatását, eltérően nem dolgozó társaiktól (70 százalék). Ez arra enged következtetni, hogy a dolgozók egy részének motivációja, szülői támogatás hiányában, az alternatív bevételi forrás megteremtése. Metcalf (2001) következtetése megerősíti ezt az észrevételt: tanulmánya bemutatta a pénzügyi szükség és a szorgalmi időben végzett munkavégzés kapcsolatát azon diákokra vonatkozóan, akiket szüleik nem tudnak támogatni.

Christie (2001) leírja, hogy a szülői támogatás hogyan nyúlt ki időben és milyen hatással van a diákok munkamotivációjára: amíg nagymértékű a szülői támogatottság, nagy valószínűséggel a diákok munkával kapcsolatos igényei is visszafogottabbak, ugyanis ez egyfajta pénzügyi többletbiztosításnak számít körükben, ennek következményeként kevesebb munkát vállaltak. A tanulás és munka hazai és nemzetközi sajátosságait vizsgálva, Fényes (2010) a fentiekől részben eltérő okokat is felsorol a felsőoktatásban tanuló hallgatók munkavállalása kapcsán:

- munkaerőpiaci elvárások változása, erősödő munkatapasztalati elvárások, önkéntes, karitatív munka értéke,
- felsőoktatási expanzió hatása az alacsony mértékű gazdasági tőkével rendelkező hallgatókra, akik kiegészítő jövedelemszerzésre kényszerülnek,
- hallgatói igényszint növekedése annak változó összetétele, homogenizációja miatt,
- hosszú és önálló ifjúsági életszakasz,
- a bolognai rendszer jellemzőjeként a képzés igazodása az elvárásokhoz,
- jellegzetes munkamegosztás a diákmunka területén (tipikus lányokra és fiúkra jellemző munkalehetőségek).

A munkavállalás miértje nem áll a hazai ifjúságkutatások fókuszában, erre kiscsoportos strukturált interjúkból nyertünk adatokat. A „miérték”-re adott válaszok között nem csak a létfenntartási szükség és/vagy a kiegészítő zsebpénzszerzés, de ugyanolyan fontossággal a tudás és tapasztalatszerzés és a társas interakciók igénye is felmerül a hallgatókban (Szőcs 2013).

135. Hunt (2002) arról is beszámol, hogy az alacsony társadalmi-gazdasági osztályból érkező diákok, akik nem vettek fel diákhitelt, inkább vállalnak diákmunkát a szorgalmi időszak alatt, mint akik értelmiségi osztályból származnak. Az adatok azt mutatják, hogy az alacsony társadalmi-gazdasági tőkével rendelkező diákok inkább keresnek "napi munka után fizetett állást" a tanulmányaik alatt, mintsem kölcsönhöz vagy adóssághoz kelljen fordulniuk. Ezért az ő okuk a munkavégzésre legtöbb esetben, a diáhitel felvételének az elkerülése.

A munkavállalási okok áttekintését követően érdemesnek tartunk említeni két, nem oksági hallgatói munkamotivációs hátteret. Altorjai és Róbert (2006) a humántőke-beruházás 1989–2005 közötti magyarországi változását vizsgálták. Kétféle attitűdöt, hallgatótípust különböztettek meg: 1. instrumentális (pénzorientált), 2. elkötelezett (értékorientált). Kutatásukban arra is rámutatnak, hogy nem várt módon, a pénzorientált válaszadók nem jutottak bérelőnyhöz az értékorientált munkavállalókkal szemben.

A legfrissebb regionális kutatási adatok szerint a tanulmányaik mellett rendszeresen dolgozó hallgatók egyaránt magas arányban (90 százalék fölött) pénz- és értékorientáltak, ami azt sejteti, hogy mára már nem csak a pénz („a munka gyümölcse”), de a munkakörnyezet („a munka fája”) is meghatározó szempont az ifjúság munkavállalása során (Szócs 2013).

Hazai tapasztalatok – hallgatók és a munka

Az egyetemi hallgatók a munka világával, annak különböző szegmenseivel – szakmai gyakorlat, alkalmi munka, részmunkaidős, teljes munkaidős munkavégzés, állásbörzék, nem utolsósorban valamely tanszéki kutatásban/pályázatban való részvétel – sok esetben már tanulmányaik alatt találkozhatnak.

A tanulmányok alatti munkavégzés, a hallgatók munkához való viszonya, munkaattitűdjeinek vizsgálata – a Teichler-i megjegyzés elfogadása mellett – szintén sarkalatos vizsgálati szegmens, hiszen ezek összefüggésben vannak a fiatalok későbbi munkaerőpiaci elvárásaival, viselkedésével (lásd MEDGYESI–RÓBERT 1998). A rendszerváltozás utáni időben megvalósult országos *Ifjúság*-kutatás sorozat arról számol be, hogy fokozatosan emelkedik a dolgozó hallgatók aránya (BAUER–SZABÓ A. 2009, 38) a hallgatói populációban, ezáltal vélhetően hamarabb és hatékonyabban tudnak elhelyezkedni nem dolgozó társaiknál, kompetenciákkal felvértezve indulhatnak tanulmányaik befejeztével a munkaerőpiacra.

Vélhetően nemcsak a nyugati fejlett országokra jellemző már azon hallgatói populáció megjelenése, akik a munkaerőpiacon szerzett több-kevesebb gyakorlat által váltak motiválttá a magasabb iskolai végzettség megszerzésére. Sokan épp az egyetemi tanulmányok elkezdését követően ismerték fel a tanulás mellett végezhető fizetett munka előnyeit (Szócs 2013), mások pedig a nem fizetett, önkéntes munka (FÉNYES ET AL. 2012, FÉNYES–KISS 2011a, FÉNYES–KISS 2011b) pozitív hatásait.

Az ifjúsági korosztály (15–29 év) munkavilágával való kapcsolatáról, munkaattitűdjeiről, a tanulmányok melletti munkavégzés előfordulásáról számos adat áll rendelkezésünkre mind országosan (LAKI–SZABÓ A.–BAUER 2001, BAUER–SZABÓ A. 2005, BAUER–SZABÓ A. 2009, MEDGYESI–RÓBERT 1998, 2000, 2008, KOZMA 2004, ALTORJAI–RÓBERT 2006), mind pedig regionális egyetemi kutatások adataiból¹³⁶ (KOZMA–PUSZTAI 2005, KÓRÓDI 2006, KÓRÓDI 2007, FÉNYES 2010, SZABÓ A. 2012, SZÓCS 2013). Ezek alapján azt látjuk, hogy már a kilencvenes években megjelent az egyetemi hallgatók tanulási melletti munkavállalása, amit először az *Ifjúság2000* kutatás vizsgált. Ekkor, 3–5 százalék között volt azok aránya, akik tanulmányaik mellett rendszeresen vállaltak munkát. Ez az arányszám folyamatos növekedést mutat az idő múlásával, az *Ifjúság2008* adatai alapján például az egyetemisták 11 százaléka végez rendszeres munkát tanulmányai mellett. A Magyar Ifjúság 2012 e tekintetben az adatok visszaeséséről számolnak be, ami nagy valószínűséggel a néhány éve tartó gazdasági változás/válság következménye. A regionális kutatások (Campus-lét 2010–2012, HERD 2012) azonban azt mutatják, hogy az országostól alacsonyabb foglalkoztatási rátával rendelkező régiókban (lásd például Észak-alföldi Régió) az egyetemisták munkavállalási aránya valamivel magasabb az országos adatokénál, azaz, nem függ össze a szűkebb munkaerőpiaci lehetőség a munkavállalási kedvvel és mutatókkal (Szócs 2013).

¹³⁶ Lásd például a Debreceni Egyetem Felsőoktatás-kutatás és Fejlesztő Központjának (CHERD-H) korábbi kutatásait, TERD, HERD, REVACERN határon átnyúló regionális kutatások, Campus-lét a Debreceni Egyetemen stb. (bővebben: www.cherd.unideb.hu)

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

Nemzetközi szakirodalomra és a hazai tapasztalatokra (BAUER–SZABÓ A. 2011) építve vizsgáltuk a nappali tagozatos hallgatók munka világával való kapcsolatát. A kvantitatív elemzés három fő dimenzió, kutatási kérdés mentén valósult meg:

1. Milyen arányban fordul elő a vizsgált populáción belül a legalább három hónapos munkatapasztalat? A következő kérdés vizsgálta ezt: „*Volt-e már legalább 3 hónapig tartó munkavállalásod, leszámítva a szünidei munkavállalásokat?*” További kérdésünk: találunk-e szignifikáns eltérést nemek vonatkozásában a teljes mintán?

Hipotézisünk szerint amennyiben a 2012-es kutatás (SZABÓ A. 2012) jól reprezentálta az alappopulációt, azaz érvényes és megbízható volt az adatfelvétel, úgy nem találhatunk szignifikáns eltérést a legalább három hónapig tartó munkavállalás kapcsán. Nemek tekintetében szignifikáns eltérésre számítunk mindkét adatbázisban az eltérő gender-jellemzőkből kiindulva.

2. Milyen mértékben fordul elő a vizsgált populációban a rendszeres munkavégzés? A kérdőívben az alábbi kérdés vonatkozott erre: „*Jelenleg dolgozol-e rendszeresen vagy alkalmi jelleggel?*” Találunk-e szignifikáns eltérést a nemek között a teljes minta tekintetében? Milyen megoszlások jellemzőek a nemek mellett a munka gyakoriságát illetően?

Hipotézisünk szerint a hallgatói státus fokozatos átalakulásának hozadékaként megjelent és egyre több fiatalt érint a tanulás melletti munkavégzés (lásd Ifjúság–kutatás sorozat, BAUER–SZABÓ A. 2009, GÁBOR 2012, Szőcs 2013). Mértéke valamelyest tovább emelkedett a 2012-es kutatáshoz képest.

3. Milyen mértékben valósul meg az anyagi önállóság a fiatalok életében: „*Szüleidtől külön kasszán élsz-e?*” Függés vagy önállósulás folyamatáról beszélhetünk?

Hipotézisünk szerint a szülői támogatás mértékének folyamatos csökkenése a munkavállalási hajlandóság növekedését generálja (Christie 2001), azaz minél többen függetlenednek anyagilag szüleiktől, annál magasabb arányban végeznek tanulás mellett munkát.

EREDMÉNYEK

1. A három hónapig tartó munkavállalásra vonatkozó kérdés kapcsán („*volt-e már legalább 3 hónapig tartó munkavállalásod, leszámítva a szünidei munkavállalásokat?*”) elmondható, hogy a két adatfelvétel (Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012; Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013;) között eltelt idő nem hozott számottevő változást a hallgatók munkavégzését illetően (37 százalék mindkét kutatásban) ami azt igazolja, hogy a munkavállalási hajlandóság és a kimutatott trendek változása nem egyik évről a másikra valósul meg. A mintában felülreprezentáltak jelen a nők (52 százalék).

Az 1. számú táblázat adatai arról számolnak be, hogy a minta átlagát tekintve nem növekedett a három hónapos munkatapasztalattal rendelkezők aránya, nemek tekintetében azonban a teljes mintára vonatkoztatott hibahatár nagyságával nagyjából egyező ($\pm 3,2\%$) mértékű változást fedezhetünk fel: nők tekintetében növekedés, férfiak esetében csökkenés valósult meg.¹³⁷

1. táblázat. Három hónapig tartó munkavállalás aránya nemek szerint (százalékban)

	Aktív Fiatalok 2012			Aktív Fiatalok 2013		
	Volt-e már legalább 3 hónapig tartó munkavállalásod, leszámítva a szünidei munkavállalásokat?					
	igen	nem	összesen	igen	nem	összesen
nő	36	64	100 N= 861	39	61	100 N=621
férfi	39	61	100 N=808	36	64	100 N= 673
átlag	37	63	100 N=1669	37	63	100 N= 1294

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012; Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013; saját számítás, Sig 0,05

137. A 620–670 fő körüli alminták esetében a hibahatár jóval magasabb is lehet, mint a vizsgálat teljes mintájára számolt $\pm 3,2$ százalék. Az egyes hullámokban a munkavállalásra és a nemre vonatkozó kétdimenziós keresztábrák, önmagukban nem szignifikánsak.

Hipotézisünk nem teljesen támasztható alá, mert a 2012-es kutatás (SZABÓ A. 2012) adataihoz képest eltérést találtunk a legalább három hónapig tartó munkavállalási tapasztalattal rendelkezők kapcsán, a nők javára, ugyanakkor a változások mértékét nem szabad túlértékelni.

Szabó Andrea (2012) eredményeit támasztja alá ugyanakkor az állandó lakóhely szerinti településtípus és a munkavállalás közötti kimutatható kapcsolat: a budapesti és nagyvárosi állandó lakóhellyel rendelkező hallgatók körében inkább jellemző a rendszeres munkavégzés (29–23 százalék) a kisebb városi és községi állandó lakóhellyel rendelkezőkhöz képest (20–14 százalék). Torzítást okozhat, amennyiben a kérdőív kitöltője állandó lakóhely alatt a tartózkodási helyét értette.

2. Másik fontos vizsgálati pontunk, a tanulmányaik mellett dolgozó hallgatók arányára vonatkozott: „*Jelenleg dolgozol-e rendszeresen vagy alkalmi jelleggel?*” A 2. számú összehasonlító táblázat rendszeres munkavégzésre vonatkozó adatai azt mutatják, hogy a két kutatás közötti időszakban valamelyest csökkent a rendszeres munkavégzés mértéke, egyidejűleg az alkalmi munkavégzés is, mindkét nem esetében nőtt a munkát nem vállalók aránya.

2. táblázat. Rendszeres és alkalmi munkavállalás nemek szerint (százalékban)

Aktív Fiatalok 2012					Aktív Fiatalok 2013			
Jelenleg dolgozol-e rendszeresen vagy alkalmi jelleggel?								
nem	igen, rendszeresen	igen, alkalmanként	nem dolgozom	összesen	igen, rendszeresen	igen, alkalmanként	nem dolgozom	összesen
nő	20	26	54	100 N= 862	18	18	63	100 N=674
férfi	23	25	52	100 N=809	20	23	57	100 N=623
átlagok	22	25	53	100 N=1671	19	20	60	100 N=1297

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012; Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013; saját számítás, Sig 0,04.

Az adatokat szemlélve kitűnik, hogy az alkalmi munkavégzők csökkenése és a nem dolgozók csoportjának növekedése jellemzi az elmúlt egy évet. A rendszeres munkavégzés mutatói nemcsak az elmúlt évek kutatásaihoz képest (Ifjúság–kutatás sorozat 2000–2012), de a legutóbbi Aktív Fiatalok Magyarországon 2012 kutatáshoz képest is növekedést mutatnak. Hasonlóságot véltünk felfedezni a regionális kutatások adataival: az Észak-alföldi Régió felsőoktatásban tanuló nappali tagozatos hallgatói 10–15 százalék közötti arányban végeznek rendszeres munkát (lásd Campus–lét 2010, HERD 2012 kutatások, Szócs 2013).

3. Harmadik kutatási kérdésünk az anyagi helyzet és az anyagi önállóság témáját érinti. Ennek vizsgálata azért fontos számunkra, mert meglátásunk szerint az anyagi függetlenedés egyenes arányban áll a tanulás melletti rendszeres munkavégzés növekedésével.

A hazai Ifjúság–kutatás sorozat és jelen elemzés alapján úgy tűnik, vizsgált populációnk anyagi helyzete az ezredfordulóhoz képest nem mutat jelentős eltérést, a legjobb helyzetről a 2004-es ifjúságkutatás számol be (Ifjúság2004). Szabó Andrea (2012) tanulmányában összehasonlítja és részletesen kifejti, hogyan alakult a hallgatók - megítélésük szerinti – anyagi helyzete 2000–2012 között. Többek közt kiemeli, hogy alacsony jövedelmi kategóriába a hallgatók egytizede sorolta önmagát, középső jövedelmi kategóriába a hallgatók közel egyharmada tartpuol, további ötven százalékuk az odafigyeléssel problémamentes anyagi helyzetűek csoportját erősíti: ők azok, akik a pénzüket jól beosztva gond nélkül tudnak élni, a fennmaradó tíz százalék minden gond nélkül megél. Ez összességében reményt keltő képet ad a hallgatók anyagi helyzetéről. A legnagyobb hasonlóságot ehhez az Ifjúság2000 kutatás mutatja. Az Aktív Fiatalok Magyarországon 2012 és 2013 kutatások adatait összevetve azt találtuk, hogy nemcsak az anyagilag gond nélkül élők, de a jövedelmükből nehezen kijövők, nélkülözők aránya is növekedett: még nagyobb úr tátong a gazdasági tőkével

rendelkezők és kevésbé rendelkezők között. A „pénzem okos beosztásával jól kijövök” száma minimális növekedést mutat, ez pozitív irányú változásnak tekinthető. A 3. számú táblázat a hallgatók anyagi helyzetét, annak fentebb említett változásait mutatja be.

3. táblázat.
Hallgatók anyagi helyzete 2012-2013-ban (százalékban)

Aktív Fiatalkok 2012						
Összességében hogyan érzed anyagilag:						
	gondok nélkül élek	a pénzem okos beosztásával jól kijövök	éppen hogy kijövök a jövedelmeimből	hónapról-hónapra anyagi gondjaim vannak	nélkülözések között élek.	összesen
nő	8	48	33	9	1,5	100 N= 855
férfi	14	50	27	9	1,4	100 N=812
átlag	11	49	30	9	1,4	100 N=1667

Aktív Fiatalkok 2013						
Összességében hogyan érzed anyagilag:						
	gondok nélkül élek	a pénzem okos beosztásával jól kijövök	éppen hogy kijövök a jövedelmeimből	hónapról-hónapra anyagi gondjaim vannak	nélkülözések között élek.	összesen
nő	12	49	26	11	2	100 N= 663
férfi	16	53	21	8	2	100 N= 620
átlag	14	51	23	9	2	100 N= 1283

Forrás: Aktív Fiatalkok Magyarországon, 2012; Aktív Fiatalkok Magyarországon, 2013; saját számítás, Sig. 0,00.

Az anyagi önállóság kapcsán már jeleztük Christie (2001) meglátását; eszerint a szülői támogatás mértéke arányban és időben egyaránt összefügg a hallgatók munkavállalási „kedvével”. Fentebb azt állítottuk, hogy a szülői támogatás mértékének folyamatos csökkenése, az arról való leválás várhatóan a munkavállalási hajlandóság növekedését generálja. A 6. táblázat arról tájékoztat nemek szerint, hogy milyen mértékben valósul meg a hallgatók anyagi függetlensége – függősége a két kutatás adatai alapján. Az adatok két tendenciát mutatnak: a 2012-ben zajlott kutatáshoz képest mindkét nem esetén szignifikánsan csökkent az anyagilag független hallgatók aránya, ugyanakkor növekedett a részben szülői kasszán élők aránya, ami növekvő létbizonytalanságra is utalhat. Nemek tekintetében nem találtunk eltérést az ún. „szülő-függetlenek” között, a részben „szülő-függők” aránya nagyobb részt nőknél mutatkozott meg.

4. táblázat.
Hallgatók anyagi függetlensége (százalékban)

Aktív Fiatalok 2012				Aktív Fiatalok 2013				
Szüleidtől külön kasszán élsz-e?								
	igen	nem	részben igen, részben nem	összesen	igen	nem	részben igen, részben nem	összesen
nő	20	47	33	100 N= 864	16	41	43	100 N=676
férfi	21	39	40	100 N= 814	15	38	47	100 N=623
összesen	21	43	36	100 N= 1678	15	40	45	100 N=1299

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012; Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013; saját számítás, Sig 0,00.

Hipotézisünk nem igazolódott, abban az esetben, ha az anyagi függetlenedés csökkenő tendenciáját vesszük alapul, ez azonban nem feltétlenül jó kiindulópont, mivel egy átlagos egyetemista nem rendelkezik önálló keresettel, így önálló anyagi kasszával sem. Ha azt vesszük szemügyre, hogy nagy mértékben növekedett a szülőkre csak részben támaszkodó hallgatók aránya, akkor úgy véljük, igazolódott hipotézisünk. Összességében az önállósulás erős jelei mutatkoznak a vizsgált populációban.

KONKLÚZIÓ

Tanulmányunkban a nappali tagozatos felsőoktatásban tanuló hallgatók tanulás melletti munkavégzésére, annak különböző jellemzőire fókuszáltunk. Fontosnak tartottunk olyan nemzetközi szakirodalmi háttérrel biztosítani, amely erősen gyakorlatorientált, és noha korábbi kutatási adatokat szemléltet, több szempontból is hasonlóságot mutat az Ifjúság–kutatás sorozat, de több, hazai regionális kutatás eredményével is. A tanulást melletti dolgozó hallgatók munkajellemzői mellett kitértünk a különböző munkavégzési okokra is, kapcsolódva a hazai kutatási tapasztalatokhoz, közelebb kerülve tanulmányunk másik fontos részéhez, az Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, és az Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 kvantitatív kutatások tanulást melletti munkára kiterjedő elemzéséhez.

Három fő kutatási kérdéskört és hipotézist fogalmaztunk meg, ezek többnyire igazolódtak. Az előző évhez képest nem rendelkezik több hallgató három hónapos munkatapasztalattal, a kimutatott 30 százalékos mutató azonban optimizmusra adhat okot.

Megállapítjuk továbbá, hogy a két kutatás közötti időszakban valamelyest csökkent a rendszeres munkavégzés mértéke a teljes hallgatói mintán belül, a nem dolgozók aránya is növekedést mutatott (56-ról – 62 százalékra), összességében csökkent az alkalmi munkavégzők aránya (27-ről – 20 százalékra).

A hallgatók anyagi helyzete kapcsán azt találtuk, hogy esetükben is létezik az alsó és felső 10 százalék. Az alsó anyagi szinthez közel áll – 30 százalékkal – a pénzüikkel éppen kijövők csoportja, középen 50 százalékkal pedig a pénzüket jól beosztó, stabilak osztálya bukkant fel.

IRODALOM

- Altorjai Szilvia – Róbert Péter (2006): Munkaorientáció, emberi tőkemegtérülés. In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport*. Budapest, **TÁRKI**, 314–333.
- Andorka Rudolf (1982): *A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon*. Budapest, Gondolat Kiadó
- Bauer Béla – Szabó Andrea (2009): *Ifjúság2008 Gyorsjelentés*. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.
- Bauer Béla – Szabó Andrea (2011): *Arctalan (?) nemzedék*. Budapest, Nemzeti Család-és Szociálpolitikai Intézet.
- Barke, M. – Braidford, P. – Houston, M. – Hunt, A. – Lincoln, I. – Morphet, C. – Stone, I. – Walker, W. (2000). *Students in the Labour Market. Nature, Extent and Implications of Term-time Employment among University of Northumbria Undergraduates*, Research Report RR215, Department for Education and Employment.
- Blau, Peter M. – Duncan, Otis Dudley (1978): The Process of Stratification. In: *The American Occupational Structure*. New York, Free Press, 163 – 177.
- Callender, C. – Kemp, M. (2000) *Changing Student Finances: Income, Expenditure and Take-up of Student Loans Among Full- and Part-time Higher Education Students in 1998/9*. London, Department for Education and Employment.
- Callender, C. – Wilkinson, D. (2003) *2002-03 Student Income and Expenditure Survey: Students' Income, Expenditure and Debt in 2002-03 and Changes since 1998/99*, Research Report RR 48, Nottingham, Department for Education and Skills.
- Christie, M. – Munro M. – Rettig, H. (2001) 'Making Ends Meet: Students incomes and debt'. *Studies in Higher Education* 26 (3), 363 – 383.
- Coleman, J. Samuel (1998): Társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In: Lengyel György – Szántó Zoltán. (szerk.): *Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest, Aula Kiadó Kft., 11– 43.
- Connor, H. – Dawson, S. – Tyers, C. – Eccles, J. – Regan, J. – Aston, J. (2001) *Social Class and Higher education: Issues Affecting Decisions on Participation by Lower Social Class Groups*. Research Report RR 267, London. Department for Education and Employment.
- Curtis, S. – Williams, J. (2002) 'The reluctant workforce: undergraduates' part-time employment', *Education and Training* 44 (1), 5–10.
- Curtis S – Shani N (2002) 'The Effect of Taking Paid Employment During Term-time on Students' Academic Studies', *Journal of Further and Higher Education Studies* 26(2), 129–138.
- Elster Jon (1991): Mikor a nap elenyészik. *Valóság* Np. 3.
- Erikson, Robert – Goldthorpe, John H. – Portocarero, Lucienne (1998): Intergenerációs osztálymobilitás és a konvergenciaterézis Anglia, Franciaország és Svédország példáján. In: Róbert Péter (szerk.): *Társadalmi mobilitás: hagyományos és új megközelítések. Válogatott tanulmányok*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 220–255.
- Ferge Zsuzsa (1980): A társadalmi struktúra és az iskolai rendszer közötti néhány összefüggés. In: Ferger Zsuzsa (szerk.): *Társadalompolitikai tanulmányok*. Budapest, Gondolat Kiadó, 97–136.
- Fényes Hajnalka (2010): *A nemi sajátosságok különbségének vizsgálata az oktatásban*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Fényes Hajnalka – Kiss Gabriella (2011a): 2011 – az Önkéntesség Európai Éve. Az önkéntesség társadalmi jelensége és jelentősége. *Debreceni Szemle* XIX. évfolyam, 4. szám 360–368.
- Fényes Hajnalka – Kiss Gabriella (2011b): Az önkéntesség szociológiája. *Kultúra és Közösség* IV. folyam II. évfolyam, 1. szám 35–48.
- Fényes Hajnalka – Lipcsei László – Szeder Dóra Valéria (2012) Önkéntesség a Debreceni Egyetem hallgatói táborában. In: Dusa Ágnes – Kovács Klára – Márkus Zsuzsanna – Nyüsti Szilvia – Sörös Anett (szerk.): *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok II*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 99–120.
- Ford, J. – Bosworth, D. – Wilson, R. (1995). 'Part-time work and Full-time Education' *Studies in Higher Education* 20 (2): 187 – 202.
- Gábor Kálmán (1995): Az ifjúságkutatás irányjai a kilencvenes években, *Educatio* 1995/2. 191–207.
- Gábor Kálmán (2012): *Válogatott szociológiai tanulmányok*, Belvedere Meridionale 2012.
- Hunt, A. – Lincoln, I. – Walker, A. (2002) *Student background, term-time employment and academic attainment: Evidence and policy implications from a large-scale survey of undergraduates at the University of Northumbria*, Newcastle Business School: University of Northumbria internal discussion paper.
- Laki László – Szabó Andrea – Bauer Béla (szerk.) (2001): *Ifjúság2000 Gyorsjelentés*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutatási Intézet.
- Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.) (2005): *Ifjúság2004 Gyorsjelentés*. Budapest, Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda.
- Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.) (2009): *Ifjúság2008 Gyorsjelentés*. Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet. Budapest.
- Ifjúság 2012 http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar_ifjusag_2012_tanulmanykotet.pdf;
- Ifjúság 2012 gyorsjelentés http://kutatopont.hu/files/2012/02/magyar_ifjusag_2012.pdf
- Kivinen, Osmo – Nurmi, Jouni: Unifying Higher Education for Different Kinds of Europeans. Higher Education and Work: a comparison of ten countries. In *Comparative Education*. Vol.39, 2003/1. 83–103.

- Kolosi Tamás (1982): Struktúra, rétegződés, metodológia. In: Kolosi Tamás (szerk.): *Rétegződés-modell vizsgálat I.* Budapest, Társadalomtudományi Intézet, 11–59.
- Kozma Tamás. A munkavállalók és munkaadók világa. In: *Kié az egyetem? A felsőoktatás nevelésszociológiája.* Budapest, 2004, Új Mandátum Könyvkiadó. 184–198.
- Kozma Tamás – Pusztai Gabriella (2006): Hallgatók a határon. Észak-alföldi, kárpátaljai és partiumi főiskolások továbbtanulási igényeinek összehasonlító vizsgálata. In: Kelemen Péter – Falus Iván (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből.* Budapest, Műszaki Kiadó, 423–453.
- Kóródi Márta (2006): Munkaértékek vizsgálata egyetemi és főiskolai hallgatók körében In: Juhász Erika (szerk.): *Régió és oktatás. A „Regionális Egyetem” kutatás zárókonferenciájának tanulmánykötete,* Debrecen, Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, 289–300.
- Kóródi Márta (2007): Munkaértékek vizsgálata két felsőoktatási intézményben. *Educatio* 16. évf. (2) 311–322.
- Lannert Judit (2004): *Pályaválasztási aspirációk. Ph.D. értekezés.* Budapest. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/86/1/lannert_judit.pdf.
- Lipset, Seymour M. – Zetterberg Hans L. (1998): A társadalmi mobilitás elmélete. In: Róbert Péter (szerk.): *Társadalmi mobilitás: hagyományos és új megközelítések. Válogatott tanulmányok.* Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 49–71.
- Lucas, R. – Ralston, L. (1997). 'Youth, gender and part-time employment. A preliminary appraisal of student employment' *Employee Relations* 19 (1): 51–66.
- Medgyesi Márton – Róbert Péter (1998): Munkaattitűdök: időbeli és nemzetközi összehasonlítás. In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi Riport 2006.* Budapest, TÁRKI, 591 – 616
- Medgyesi Márton – Róbert Péter (2000): A munkával való elégedettség nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi Riport 2000* Budapest, TÁRKI, 591–616.
- Medgyesi Márton – Róbert Péter (2008): Vélemények és attitűdök a munkavégzésről: időbeli és nemzetközi összehasonlítás (OTKA zárójelentés) http://real.mtak.hu/1520/1/46648_271.pdf.
- Metcalfe, H. (2001). *Increasing Inequality in Higher Education: The Role of Term-time working.* London, NIESR: 12
- Price, H. – Rimmington, M. et al. (2000). *Hospitality Adding Value for Education (HAVE) Final Report.* London, HCIMA.
- Pusztai Gabriella (2009): *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra. Oktatás és társadalom 3.* Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Róbert Péter (1986): *Származás és mobilitás. Rétegződésmodell-vizsgálat VII.* Budapest, Társadalomtudományi Intézet
- Róbert Péter (2000): *Társadalmi mobilitás a tények és vélemények tükrében. Válogatott tanulmányok.* Budapest, Századvég Kiadó.
- Róna Dániel – Szabó Andrea (2012): A kutatás módszertana. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012.* Szeged, Belvedere. 15–24.
- Smith, N. – Taylor, P. (1999). 'Not for lipstick and larger: students and part-time work' *Scottish Affairs Journal* 28 (Summer): 147–163.
- Sorokin, Pitirim A. (1927): *Social Mobility.* New York, Harper.
- Stocker Miklós (2004): *Tanuló szervezetek a fenntartható fejlődésért, Menedzsmentforum,* (2004.05.27), http://www.mfor.hu/cikkek/Tanulo_szervezetek_a_fenntarthato_fejlodesert.html.
- Stuart L. Hart (1997): *Beyond Greening: Strategies for a Sustainable World.* http://www.stuartlhart.com/sites/stuartlhart.com/files/Beyond%20Greening%20PDF_0.pdf.
- Szabó Andrea (2012): A magyar egyetemisták és főiskolások társadalmi helyzete. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012.* Szeged, Belvedere.
- Szabó Andrea (2014): A kutatás módszertana. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II.* Szeged, Belvedere.
- Sz. Tóth János (2006): *Európai kihívások – magyar lehetőségek. A felnőttkori tanulás jövőképeinek körvonalai. A felnőttképzés nemzetközi cél-és feladatrendszerének változásáról a korszerű piacgazdaság és a tanuló társadalom létrehozásának tükrében.* Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet. <http://mek.oszk.hu/06400/06495/06495.pdf>.
- Szöcs Andor (2013): Munkaviszony és viszony a munkához – hallgatók a Debreceni Egyetemen. In: Darvai Tibor (szerk.): *Felsőoktatás és munkaerőpiac – eszményektől a kompetenciák felé.* Szeged, SETUP–Belvedere Kiadó.
- Taylor, N. K. (1998). 'Survey of Paid Employment undertaken by Full-time Undergraduates at an Established Scottish University' *Journal of Further and Higher Education* 22(1): 33–40
- Teichler, Ulrich: Graduate Employment and Work in Europe: Diverse Situations and Common Perceptions. In *Tertiary Education and Management.* 2002/8. sz. 199–216.
- Treiman, Donald J. 1977. Occupational Prestige in Comparative Perspective. New York: Academic Press
- Walker, L. (1999). 'Longitudinal study of drop-out and continuing students who attended the Pre-University Summer School at the University of Glasgow' *International Journal of Lifelong Education* 18(3): 217 – 233.